

2000'li Yıllarda Lise Eğitime Çağdaş Yaklaşımlar Sempozyumu. 8-9 Haziran 2002. İstanbul: Kültür Üniversitesi yay. 2003. 307-312.

TÜRKİYE EĞİTİMİNDE ORTAÖĞRETİM REFORMU

Prof.Dr. Mustafa ERGÜN

Özet:

Her toplumunun tarihinde, bazı kritik dönemlerde reform yaparak yeni döneme ayak uydurulur veya yeni bir yapılanmaya geçilir.

Eğitim de toplumda en çok reform yapılan alanlardan biridir. Eğitim reformları bazen bütün yapıyı etkileyecek şekilde kökten, bazen de sistemi fazla bozmayacak şekilde içten yapılabilir. Türkiye, gerek Osmanlıların son dönemlerinde gerekse Cumhuriyet döneminde sürekli eğitim reformları yapmak durumunda kalmıştır. Avrupa modeline göre yeni bir eğitim sistemi kurarken veya kendimize özgü problemleri çözerken esaslı eğitim reformları yapmaktayız.

Türkiye 70'li yıllardan sonra eğitimin kriz alanları olan üniversiteye giriş, liselerde değerlendirme sistemi, öğretmen yetiştirme, sekiz yıllık kesintisiz sürekli eğitim, öğretmen yetiştirme gibi alanlarda cesur reformlar yapmış; bunlardan bazılarında da başarılı olmuş sayılabilir.

Ancak son zamanlarda, ilköğretim ve üniversiteye giriş düzenlemelerinin arasında ortaöğretim alanında da bir reform yapılarak buradaki dağınlığa bir son verilemsi gerekmektedir. Bu tebliğde Türk ortaöğretim reformunun nasıl yapılabileceği hakkında bazı düşünceler tartışılmaya çalışılacaktır.

1) KISACA "REFORM" KAVRAMI

Ortaçağdan sonra bütün ülkeler eğitim sistemlerinde çeşitli şekilde köklü değişiklikler yapmışlardır. Bu değişikliklerin niteliklerini inceleyenler, iki gurup değişiklikten bahsetmeye başlamışlardır: dış okul reformları ve iç okul reformları.

Dış okul reformu, eğitimin genel temasında, okulların öğrenim sürelerinde, okullar arası geçişlerde, okul birleştirme ve ayırmaları alanlarında yapılan reformlardır. Üniversiteye girişin genel bir sınavla düzenlenmesi, zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması gibi reformlar, dış okul reformlarıdır.

İç okul reformu, bir okulun ders programında yapılan saat, seviye ve içerik ayarlamaları, programa yeni dersler eklenmesi veya bazı derslerin kaldırılması, herhangi bir dersin öğretim yöntemleri ve değerlendirme tekniklerindeki değişimlerdir. Kredili değerlendirme sisteminin kabulü, okul programlarına çevre sorunları ve insan hakları ile ilgili derslerin konulması, ders kitaplarının yeniden yazdırılması gibi değişiklikler iç okul reformu sayılabilir.

Bu kavramlara göre geçmişe baktığımızda, hem Avrupa'nın eğitim tarihinde hem de bizim eğitim tarihimizde birçok iç ve dış okul reformunun yapıldığı gözlenebilir.

2) TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YAPISAL REFORMLAR

Türk eğitim sistemi mektep ve medreseden oluşan geleneksel sistemini, 19. yüzyıl ortalarına değiştirmeye başladı. Daha doğrusu, bu sisteme dokunmadan, onun yanına Fransa'daki modele uygun bir eğitim sistemi kurmaya başladı. Bu anaokulundan üniversitesine, ders kitaplarından sınav sistemine kadar, Avrupa okullarının kopyası gibi sistemdi.

Geleneksel eğitim sistemi özel vakıflar tarafından finanse edilirken, batı tipi okullar devlet tarafından desteklendi ve finanse edildi. Bu okulları devlet yaptırdı veya yapımına destek verdi, öğretmenlerini devlet yetiştirdi, kitaplarını devlet bastırdı ve dağıttı ve en önemlisi devlet hizmetlerinde bu okulların mezunları kullandı. Devlet tarafından desteklenmeyen ve ilgi gösterilmeyen mektep-medrese sistemi zamanla zayıfladı ve Cumhuriyet dönemi başında kapatılmaları bir sorun olmadı.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlıdan devraldığı eğitim sistemi içinde genellikle iç okul reformları yapmakla işe başladı. Sosyal derslerin muhtevaları, yeni rejimin hedeflerine uygun hale getirildi, laik eğitim uygulamaları içinde din dersleri, Arapça ve Farsça dersleri kaldırıldı. Bir harf devrimi yapılarak çok kısa bir sürede yeni harflerle eğitim yaptırılmaya başlandı vs..

Bu arada medreselerin kapatılarak öğrencilerinin batı tipi okullara aktarılması, İstanbul Darülfünunu'nda (Osmanlıdan kalma üniversite) İlahiyat Fakültesinin kapatılması, 1933'de Darülfünun'un Üniversiteye dönüştürülmesi, Alman modeline göre yeni mesleki □ teknik eğitim sisteminin kurulması, kırsal bölge öğretmenlerinin yetiştirilmesi için "Köy Enstitüleri" adıyla yeni bir öğretmen okulları kurulup yaygınlaştırılması gibi yapısal reformlar da yapıldı.

Daha sonraki dönemlerde dini eğitimi tekrar canlandıracak İmam Hatip Liselerinin ve orta okullarının kurulması, Kur'an eğitiminin kurslar şeklinde verilmesine izin çıkması, Türk eğitim sisteminde yeni bir medrese eğitim sistemi başlattı. Bu sistem zamanla öylesine gelişti ki, Bakanlık örgütünde Din Eğitimi Genel Müdürlüğü gibi bir birim bile kuruldu.

Cumhuriyet başlarında kurulmaya başlanan mesleki-teknik okullar da ortaöğretim düzeyinde oldukça yaygınlaştı. Ancak bu okullar mezunlarını etkili bir şekilde ülkenin ekonomik ve sınai sektörüne sokamadılar.

Bir başka yapısal gelişme de 1960'lardan itibaren Üniversiteye gireceklerin ülke çapında yapılan giriş sınavlarıyla seçilmesinden dolayı gerek Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Süper Lise gibi adlarla özel eğitim yapan liselerin kurulması, gerekse Üniversiteye Hazırlık Kurslarının lise ile üniversite arasında âdeta bir bir eğitim kademesi gibi kurulması idi.

3) SON ZAMANLARDA EĞİTİMDE YAPISAL REFORMLAR YAPILMASINI GEREKTİREN NEDENLER

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıllarda yapısal açıdan dünyanın en yeni ve sağlam okul sistemine sahipti. "Merdiven Modeli" denen ve o zaman Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliğinin uyguladığı bu sistem, herkesin zekâ, yetenek ve çalışmasına göre okul sisteminde sınavsız olarak istediği kadar yükselebildiği ve istediği alanda eğitim görmesini sağlayan bir sistemdi. Sosyal tabakalaşmanın eğitim üzerinde şans ve fırsat eşitliği bozucu bir etkisi yoktu.

Ancak daha sonra bazı faktörler Türk Eğitim Sistemini merdiven modelinden, ortaçağ toplumsal yapısının ve sosyal sınıfların etkisinin çok olduğu "çatal sisteme" doğru çekmeye başladı. İdeal ve ileri bir eğitim sisteminden geriye doğru gidişi ve bozulmayı gösteren bazı gelişmelerin nedenleri ne idi?

Bunlardan birincisi, devletin hızlı nüfus artışına göre eğitim ve istihdam alanında gerekli önlemleri almamış olmasıydı. Cumhuriyet başlarında bir eğitim uzmanı olarak Türkiye'ye gelen Dr. A.Kühne "Sizin mesleki teknik okul mezunlarını istihdam edecek bir sanayiniz yok. Önce sanayileşin sonra o sanayide çalışacak elemanları yetiştirecek okulları kurun" demişti. Türkiye o günden günümüze kadar istihdam yaratacak sanayi kuruluşlarını kurmadan sadece teknik elemanlar yetiştirdi. Bunlar iş hayatında aktif olarak çalışmayınca da eğitim çarkı ekonomik çarkla bağlantıya geçemedi.

İstihdam ve iş hayatındaki sınırlılık, eğitim gören gençler arasında gerçek hayatta mutlaka iş bulabilecekleri ve iyi gelir getiren mesleklere doğru bir yarış başlattı. Yüksek öğretim veren üniversitelerin geliştirilememesi, üniversite önünde bir yığılmaya sebep oldu. Seçme ve yerleştirme

sınavı ortaöğretim ile üniversite arasında “üniversite hazırlık” adı altında ayrı bir özel öğretim kademesi ortaya çıkardı.

Türkiye’de okullaşma oranları fazla yüksek olmamasına rağmen, orta ve yüksek öğretim kademelerindeki okumak isteyenlerle onlara sunulan imkanlar arasında bir arz talep dengesizliği vardı. (Aslında yükseköğrenimini tamamlamış gençlerle onların çalışabilecekleri istihdam arasında daha büyük bir arz talep dengesizliği görülmektedir) Türkiye’de genç nüfusun hızla artışıının yanı sıra kırsal bölgelerden kentlere doğru yoğun bir hareketlilik de sürmektedir. Bunun önemli nedenleri arasında tarımdaki makinalaşma dolayısıyla işgücüne fazla ihtiyaç duyulmaması, kitle iletişim araçlarının ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ve kent yaşamının çekiciliği sayılabilir.

Bu göçler Türkiye’de kırsal bölgeleri büyük ölçüde boşalttı. Daha önce her kırsal yerleşim birimine bir ilkokul açan Eğitim Bakanlığı, bu okullara devam eden öğrencilerin iyice azalması üzerine her yıl binlerce köy ilkokulunu kapatmaya başladı. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması üzerine her temel eğitim okulunda Türkçe, Matematik, İngilizce, Fen Bilgisi, sosyal Bilgiler, Resim, Müzik, Beden Eğitimi gibi uzmanlık alanlarının öğretmenlerini de atamaya başlayınca bu kadronun çalışacağı okulları büyük köy ve kasabalara kurup, küçük yerleşim yerlerindeki çocukları bu okullara taşımaya veya yatılı bölge ilköğretim okullarını yaygınlaştırmaya başladı.

Türkiye de eğitim reformunu gerektiren diğer bir neden de, hemen her mesleğe girişte aranan diploma veya öğrenim seviyesinin giderek yükselmesidir. 1960’lı yıllarda ilkokul öğretmenleri lise mezunları ve lise seviyesinde öğretim veren İlköğretmen okulu mezunları arasından atanabilirken çok hızlı bir şekilde iki yıllık Eğitim Yüksek Okulları ve bu yapısal reform yerleşmeden dört yıllık lisans mezunları arasından atanmaya başlandı. Bu örneği bir çok meslek için vermek mümkündür.

SON YILLARIN YAPISAL REFORMLARI

Son 5 □ 6 yıl içinde Türk Eğitim Sistemi içinde yapılan en önemli yapısal reform zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıdır.

Bu reform yapılırken bazı liselerin (İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi gibi) ortaokul kısımları kapatılmıştır. Üniversiteler öğretmen yetiştirme sistemlerini yeniden yapılandırmışlar, ilköğretim okullarına Eğitim Fakültelerinde dört yıllık lisans eğitimi almış olanlar ve liselere de çeşitli fakültelerde lisansını almış olanları üç dönemlik bir tezsiz yüksek lisans eğitiminden geçirdikten sonra atamaya başlamışlardır.

8 yıllık zorunlu eğitim uygulaması ortaöğretimi üç dört yıllık bir lise eğitimini kapsayacak şekilde daraltmışlardır.

Son yılların önemli bir reformu üniversiteye giriş düzenlemerinde yapılmaktadır. Önce meslek lisesi mezunlarının lisede eğitimi gördükleri alan dışındaki lisans programlarına geçişleri puan hesaplamaları ile iyice zorlaştırılmış, son olarak da bu lise mezunlarının iki yıllık meslek yüksek okulları ve Açık Öğretim programlarına sınavsız geçiş hakkı verilerek pratikte lisans programlarına geçişleri engellenmiştir. Böylece Türk Eğitim Sisteminde meslek lisesi mezunlarının üniversiteye giremediği 1974 öncesi döneme geri dönmüştür.

Bu uygulama, Türkiye’de ortaöğretim düzeyindeki meslek eğitimini tamamen fonksiyonsuz duruma getirecektir. Zaten son yıllarda bu okulun öğrenci sayılarında ciddi bir azalma gözlenmektedir.

YAPILMASI GEREKEN REFORM : ORTAÖĞRETİM REFORMU

Türk Eğitim Sisteminin şu anda en problemlü bölümü, ortaöğretim ve yüksek öğretime geçiş kısmıdır. Buradaki problemin ana karakteristikleri şunlardır:

Liseler hem üniversiteye öğrenci hazırlama hem de eskiden beri üstlendiği bir takım mesleklere kalifiye eleman yetiştirme fonksiyonlarını yürütmeye çalışmaktadır. Özellikle mesleki eğitim görevini yaparken ortaya birçok lise türü çıkmıştır. Üniversiteye hazırlık çalışmaları da genel lise türlerini arttırmıştır. Sonunda Türk Eğitim Sistemi içinde 70'in üzerinde lise ortaya çıkmıştır. Genel liseler içindeki lise, çok programlı, Anadolu, fen, öğretmen, güzel sanatlar gibi okulların yanında mesleki ve teknik liseler içinde "erkek teknik", "Kız Teknik", "Ticaret-Turizm", "Din Eğitimi", "Sağlık Eğitim" ve özel eğitim gurupları içinde bir çok lise türü bulunmaktadır.

Lise çokluğunu yaratan faktörler içinde istihdam alanındaki ihtiyaçlar, dini ve politik altyapı hedefleri, gençlerin ilgi, zekâ ve yeteneklerine uygun eğitim verme gibi unsurlar sayılabilir. Ancak bugün pek çok meslek lisesi mezunlarının gördükleri eğitime uygun olarak istihdam imkansız hale gelmiştir. Öğretmen liseleri, Ticaret liseleri, İmam Hatip Liseleri gibi... Zaten şu anda liseler, yüksek öğretime öğrenci hazırlama görevine odaklanmışlar, mesleki fonksiyonları göstermelik hale gelmiştir.

Meslek öğretimi yükseköğretime kaymıştır ve hatta birçok ön lisans ve lisans mezunu kişi istihdam edilememektedir. Fen-Edebiyat fakülteleri, Teknik Eğitim Fakülteleri, İlahiyat, Ziraat, Veteriner vs. fakülteleri mezunlarını istihdam edemeyen bir sistem; ortaöğretim seviyesinde niçin meslek eğitimi vermeye çalışmaktadır. Şu anda gerek fakülteler gerekse meslek yüksek okulları, ortaöğretim düzeyinde eğitimi yapılan her mesleğin yüksek öğretim düzeyinde eğitimini yapmaktadır ve mezunlarının büyük bir kısmı istihdam edilememektedir.

Meslek liselerinin büyük çoğunluğu eskiden kalan tortu okullardır ve günümüzün istihdam şartlarına uymamaktadır. Ortaöğretim kurumlarının, gençlerin zekâ, yetenek ve ilgilerine hitap etmesi doğaldır. Ancak burada da gençler çoğu kez zekâ ve yetenek testleri yapılmadan ve kendi iradeleri dışında meslek liselerine yönlendirilmekte, hattâ genel liselerde bile sosyal, fen, yabancı dil vs. gibi alt bölümlere ayrılmaktadır.

Bu uygulamanın doğruluğunu da birkaç açıdan irdelemek gerekir. İnsanlar arasında önemli zekâ ve yetenek farklılıkları olduğu doğrudur. Ancak çok zeki ve çok geri zekâlı insanlar da, bazı özel yeteneklere sahip insanlar da genel nüfus içinde çok sınırlı bir miktarı oluşturur. Bunun dışında insanların büyük bir kısmı normal diyebileceğimiz zekâ içerisinde ve çeşitli yetenekleri bir yatkınlık olarak taşır durumdadır. Eğitim siteminde zekâ ve bedensel özürlülerin eğitimine daha baştan ve özel olarak başlanması gibi, çok zeki ve belli alanlarda çok özel yetenekler taşıyan çocukların özel eğitimine de küçük yaştan başlanmalıdır. Bunun dışındaki genel insanlar genel olarak eğitilmelidir. "Çoklu zekâ kuramı" gibi fikirlerin eğitimde değerlendirilmesi gerekir ama normal çocukları ayrı ayrı okullara bölerek değil.

Türkiye'de ne liselerde ne de yükseköğretim kademesinde zekâ ve yeteneklerin doğru olarak yerleştirilip değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir.

Türkiye insanların farklı şekillerde eğitilmesinin acısını çekmiş bir ülkedir. Osmanlı Devletinin parçalanmasında gerek yabancı okulların ve azınlık okullarının gerekse medrese sisteminin ve Batı tipi okulların farklı amaçlarla farklı zihniyetlerde insan yetiştirmesinin önemli etkisi olmuştur. Türkiye yeni medrese tarzında kurulan İmam-Hatip Okullarının ve denetimsiz Kuran Kurslarından yetiştirilenlerin de, sistemi nasıl zorladığını yakın geçmişinde görmüştür.

Bu nedenle, 8 yıllık temel eğitimin tek tip ve bölünmezliğini "kesintisiz zorunlu" kelimeleriyle vurgulanmıştır.

1950'li yıllarda köy ve şehir ilk öğretmen okullarının farklılığına, köy ve şehir ilkokullarının program ve süre farklılığına, Amerikalı uzmanlar karşı çıkmışlar; farklı şekilde yetişen insanlarla tek bir seçim sandığına gidilemeyeceğini, çağdaş ve çok partili bir demokrasi kurulamayacağını söylemişlerdi. Türk Eğitim Sisteminde bir devlet içinde dayanışma göstererek ve demokrasi kurallarına göre örgütlenip yaşayacak halkı sadece 8 yıllık temel eğitimle yetiştirmek mümkün değildir.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Türkiye ortaöğretim düzeyinde bir yeniden yapılanmaya gitmelidir. Bu yeni sistem nasıl olacaktır?

Artık meslek eğitimi yüksek öğretim düzeyinde yapıldığına göre, ortaöğretim düzeyinde sadece üniversite öğrenimi görme kapasitesi olmayan gençler için az sayıda meslek lisesi bırakılmalı, diğer tüm liseler genel liseye çevrilmelidir. Meslek liselerine açılacak bölümler, mezunlarının kolayca istihdam edileceği bölümler olmalıdır.

Genel liseler yüksek öğretime hazırlayıcı nitelikte olmalı ve tek tip bir çekirdek program uygulanmalıdır. Bu programda sosyal ve sayısal alanın tüm dersleri herkese tam olarak öğretilmelidir. Lise mezunları Türk Dili ve Edebiyatını, Tarihi, Coğrafyayı, çok iyi bildiği gibi, Matematığı, Fizik, Kimya, Biyoloji ve diğer temel bilimleri de çok iyi bilmelidir. Resim, Müzik, Beden Eğitimi gibi yeteneğe dayalı derslerde yeteneği olanlar yetenekleri doğrultusunda, olamayanlar da bu alanların genel kültür bilgileri yönünde eğitim ve öğretim görmelidirler.

Lise eğitimi, tüm gençlere aydın ve çağdaş bir insanın sahip olması gereken bilgi ve beceri kazandırmalıdır. Fen, Mühendislik, Tıp gibi alanlarda yükseköğretim yapanlar sosyal alanlarda; sosyal alanlarda lisans öğrenimi görenler de Matematik ve Fen bilimlerinde gerekli temel bilgilere sahip olmalıdır. Çağdaş bir demokrasi; ancak birbirlerini doğru anlayabilecek temel bilgilere sahip insanlarla kurulur. Matematik, Fizik bilmeyen tarihçi ve edebiyatçılarla; tarihi bilmeyen, roman, şiir okumayan, güzel sanatlardan zevk almayan doktor ve mühendislerle çağdaş bir toplum kurulamaz.

Liselerdeki standart çekirdek program birçok seçmeli derslerle zenginleştirilebilir. Seçmeli dersler ilgi ve yetenekler doğrultusunda açılacak yeni dersler olabileceği gibi, çekirdek derslerin bazı konularının genişletilmesi şeklinde de açılabilir.

Lise eğitimini 8 yıllık zorunlu “kesintisiz eğitim” ile bütünleştirmelidir. Lise çağında okullaşma oranı hâlâ çok düşüktür. Normal gelişim içinde bunun artırılması da mümkün değildir. Yapılacak iş, her ne pahasına olursa olsun lise eğitimini de zorunlu kesintisiz eğitim şekline getirmek olmalıdır. Türkiye bu noktada çok büyük bir öğretmen eksiği çekmeyecektir. “Eğitime katkı payı” adı altında toplanan para da iyi planlanıp harcadığında, bir alt yapı problemi de olmayacaktır.

Lise eğitimin yeni düzeni, üniversiteye girişteki şans ve fırsat eşitsizliğini biraz azaltacaktır. Hiç kimse, kendi iradesi dışında seçtiği lise türü ve bölüm yüzünden üniversiteye girişte görünmez engellerle karşılaşmayacaktır. Bu sistem, Türk Eğitiminde çatal modelden bir parça uzaklaşıp merdiven modeline tekrar yaklaşılmasını sağlayacaktır. Üniversiteye giriş ve üniversitede meslek seçme daha kolay ve bilinçli olacaktır. Ortaöğretim reformunun bu kısmı tamamlandıktan ve yerleştikten sonra sıra, üniversiteye girişin ve üniversitedeki bölüm ve fakülte seçme ve değiştirmenin daha kolay ve özgür olacağı üniversite reformuna gelecektir.